

De les van een gerechtelijke dwaling

Afgelopen zomer las ik het boek van J.A. Blaauw over de Puttense moordzaak.¹ Een geruchtmakende zaak die bij velen bekend is, neem ik aan. Twee onschuldige mannen die jaren hebben vastgezeten voor een delict dat ze niet gepleegd hebben. Deze zaak gaat nu de boeken in als Nederlands grootste gerechtelijke dwaling.

Intrigerende vraag

Wat vooral intrigerend is aan deze zaak, is de vraag: hoe heeft het zover kunnen komen? Zo veel geleerde rechters – zelfs in hoger beroep (!) –, deskundigen, hardwerkende politieagenten, die het allemaal bij het verkeerde eind bleken te hebben. Hoe is dat toch mogelijk? Het boek geeft antwoord op die vraag. Blaauw, en samen met hem Peter R. de Vries, was er stellig van overtuigd dat er grove fouten waren gemaakt. Met name de slotconclusies die dateren uit 2000 – dus nog voordat er sprake was van een nieuw proces en vrijspraak – spreken tot de verbeelding. Op basis van nauwkeurig onderzoek stelde Blaauw dat er sprake was van een desastreuze omkering: ‘Bij een professioneel opgezet moordonderzoek construeert de politie op basis van (objectieve) sporen en andere opspo-

ringsfeiten eerst een denkbeeldig daderframe. In dat frame past maar één figuur: de échte dader.

In de Puttense moordzaak is precies het omgekeerde gebeurd. De politie heeft eerst de “daders” aangehouden en daar toen via dubieuze verhoren een frame omheen gebouwd.² Dat wil zeggen: twee inwoners van Putten werden aangehouden en iedereen was er stellig van overtuigd dat zij de daders waren. Vanuit deze gedachte werden de sporen geïnterpreteerd en werden de mannen zodanig onder druk gezet dat er een valse bekentenis volgde. De werkwijze had andersom moeten zijn: er bevond zich DNA-profiel op het slachtoffer – een duidelijk daderspoor. Op basis van dit spoor had de politie een daderprofiel moeten opstellen. Maar nu was het zo net niet gegaan: men dacht de daders gevonden te hebben en daar werd alles naartoe gerede-

neerd. Het gevonden DNA-spoor werd via een theorie wegverklaard.³ Later bleek de conclusie van Blaauw – dat er sprake was van een omkering – de spijker op de kop te zijn. In 2008 is op basis van het DNA-spoor iemand anders aangehouden en in 2009 veroordeeld.

Bezorgdheid

Waarom begin ik hiermee? Omdat ik het in deze Kroniek opnieuw wil hebben over de nieuwe hermeneutiek. Het is inmiddels een jaar geleden dat ik in dit blad aandacht heb gevraagd voor wat ik toen noemde: het virus van de nieuwe hermeneutiek (NB, dec. 2017). Toen al sprak ik mijn bezorgdheid erover uit dat er naar mijn idee sprake is van een zeer ernstige situatie. Deze bezorgdheid is sindsdien alleen maar toegenomen. Nieuwe hermeneutiek is een virus waarmee je besmet kunt zijn, zonder het door te hebben, maar met heel grote gevolgen. En juist hier ligt een verbinding met de Puttense moordzaak. Bij de nieuwe hermeneutiek is er in de praktijk namelijk ook sprake van een omkering in hoe je de Bijbel leest en interpreteert. Ik zal proberen om dat aan te wijzen.

Nadruk op context

Voor een uitgebreide beschrijving en verantwoording van wat nieuwe hermeneutiek is, verwijs ik naar eerdere artikelen die ik schreef in dit blad.⁴ Om het hier en nu heel in het kort te zeggen: in de nieuwe hermeneutiek is 'context' (dat is: het verband of de historische setting waarin zich iets voordoet) het sleutelwoord. Toegepast op de Bijbel: de tekst en de schrijver behoren tot een context die niet meer de onze is. En wij die de Bijbel lezen, behoren tot een context die vreemd is aan de tekst en de schrijver. Vandaar dat er een 'vertaalslag' gemaakt moet worden.

Dit klinkt allemaal heel aannemelijk en op een bepaalde manier is het ook waar. Je leest de Bijbel immers altijd in je eigen tijd en cultuur. Wie zou dit willen ontkennen? Toch zit hier een adder onder het gras. Een te grote nadruk op de context heeft ingrijpende gevolgen. Bij de nieuwe hermeneutiek wordt namelijk de context uitvergroot. Het betekent dat je ervan uitgaat dat iedereen als het ware opgesloten zit in zijn eigen context en de enige manier om een tekst te benaderen is vanuit onze context nú. Daarmee verandert de rol van de hedendaagse context. Het wordt als volkomen vanzelfsprekend voorgesteld dat je niet anders kunt dan vanuit het nu naar de tekst gaan. De hedendaagse context wordt tot uitgangspunt gemaakt. Die is het perspectief of kader van waaruit wij naar de tekst kijken.

Omkering

Maar dit betekent een radicale omkering. Als de Bijbel het Woord van God is, zoals we belijden, dan is het voor ons belangrijk om éérst dat Woord te laten spreken. Dat wil zeggen: door middel van zorgvuldige exegese moeten we eerst nagaan wat de zaak van de tekst is (dat is: wat wordt er gezegd? waar gaat het wel en waar gaat het niet over?). Het komt erop aan om de tekst eerst te laten uitspreken alvorens onze context en ons perspectief in te brengen. De omkering van de nieuwe hermeneutiek is nu juist dat het perspectief van je eigen tijd uitgangspunt is en daarmee dominant en bepalend wordt.

Nieuwe hermeneutiek legitimeert dat we met ónze vragen, met ónze probleemstelling, vanuit ónze situatie naar de tekst toegaan. Het gevaar is dan levensgroot dat er iets aan de tekst wordt opgedrongen. Het is net als bij de Puttense moordzaak: je eigen visie en overtuiging bepalen uiteindelijk de blik waarmee je de feiten benadert en interpreteert.

Tekst corrigeert?

Nu zou je zeggen dat deze omkering als vanzelf door de tekst gecorrigeerd wordt. Immers, als je iets aan de tekst opdringt, wordt dat toch duidelijk wanneer je die tekst zorgvuldig leest? Dat zou je denken. De feiten zouden je visie en overtuiging aan het twijfelen moeten brengen, maar in de praktijk gebeurt dat niet wanneer je bevangen bent door het virus van de nieuwe hermeneutiek.

Zoals gezegd: het sleutelwoord is 'context'. Het feit dat wij opgesloten zitten in onze context, geldt ook voor de schrijver van de tekst. Een tekst is altijd contextueel bepaald, dat is: hij is geworteld in een bepaalde cultuur en vindt zijn oorsprong in een concrete situatie. Dit lijkt een waarheid als een koe. De Bijbel draagt immers sporen van een andere tijd in zich, die niet meer de onze is. Als gereformeerde bijbellezers proberen we ons daarom een beeld te vormen van de tijd en situatie van de tekst om zo de woorden van de tekst nog beter te kunnen begrijpen. Daarbij houden we rekening met wat

genoemd wordt: de plaats in de heilsgeschiedenis. We wachten ons ervoor om teksten zomaar een-op-een toe te passen op onze situatie.

Toch zit ook hier een adder onder het gras. De nieuwe hermeneutiek betekent namelijk een *uitvergroting* van de context van de tekst. Daarmee kneed je de betekenis van de tekst. Wat

betekent dit? De uitvergroting zorgt ervoor dat de vermeende context van de tekst gaat heersen over de uitleg van de tekst. De tekst zelf (dat is: wat er staat, wat er gezegd wordt) kan niet meer corrigerend optreden voor de uitleg. Immers, datgene wat er staat, is bepaald door de situatie en context van toen. Voorschriften, bijvoorbeeld, zijn *altijd* ingegeven door een concrete situatie en dáárom tijdgebonden. We hebben nu te maken met een andere context. Dat betekent dat de woorden van de tekst moeten worden 'doorvertaald' (in de betekenis van: overzetten van de ene cultuur in de andere). Op deze manier is het heel gemakkelijk om je eigen overtuiging aan de tekst op te dringen. Oftewel, om de tekst te laten zeggen wat je wilt. Je kunt door middel van een (niet te controleren en altijd aanvechtbare) reconstructie van de toenmalige context ervoor zorgen dat de tekst niet meer voor zichzelf spreekt. Vergelijk het opnieuw met de moordzaak: je hebt eerst een 'dader' gevonden en het 'bewijs' blijkt er precies op te passen. Andere feiten, in dit geval het DNA-spoor, worden wegverklaard

met een mogelijke theorie. Zo kan het ook met de uitleg of exegese van de Bijbel. Je kunt met een beroep op het feit dat er sprake is van een specifieke toenmalige context, de tekst passend maken aan jouw idee vanuit je eigen tijd en context.

De eenheid van de Bijbel

En daarbij bewerkt deze uitvergroting van de context van de tekst ook nog eens dat de eenheid van de Bijbel niet meer als laatste correctie kan optreden. Immers, omdat elke tekst situationeel bepaald is, wordt de Bijbel een boek van losse teksten. Elke tekst is begrensd door de situatie waarin hij is ontstaan. De Bijbel bestaat zo uit 'in hun eigen tijd staande teksten'. Voor elke tekst is wel een context te reconstrueren. Hierdoor verbreekt het geheel van de Bijbel en valt het in fragmenten uiteen. Het gevolg hiervan is dat je nog meer ruimte krijgt om een tekst uit te leggen volgens je eigen inzicht. Juist de eenheid van de Bijbel functioneert normaliter als correctie voor de exegese. De beweging van het tekstdeel naar het geheel van de Bijbel is belangrijk om te zien of je uitleg van de betreffende tekst wel klopt. Daarnaast is de beweging terug van belang om te zien wat de betreffende tekst toevoegt aan het geheel. Zo legt de Bijbel zichzelf uit. De Bijbel wil gelezen worden vanuit het perspectief dat hijzelf aanreikt. De Bijbel geeft zelf aan hoe teksten begrepen moeten worden, wat de grenzen zijn van wat het kan betekenen en wat het niet kan betekenen. Maar als dit perspectief wegvault, omdat de eenheid van de Bijbel verbreekt, betekent dit automatisch dat er een soort wildgroei kan ontstaan van allerlei mogelijke 'exegeses'. Met als gevolg dat de Bijbel kan dienen om jouw overtuigingen te onderbouwen.

Voorbeeld

Om bovenstaande omkering inzichtelijk te maken is het goed om het met een voorbeeld te illustreren. Ik neem het onderwerp: huwelijk, samenwonen en geslachtsgemeenschap buiten het huwelijk om. Vanuit de nieuwe hermeneutiek kun je als volgt redeneren.

Onze context wordt gevormd door een cultuur waar man en vrouw als doorwerking van gelijkheid economisch onafhankelijk van elkaar zijn. Het is in onze tijd mogelijk om als man of vrouw te kiezen voor één of meerdere seksuele relaties: naast elkaar (second love) of achter elkaar (seriële polygamie). Door de goede voorbehoedsmiddelen

is het mogelijk om seks te hebben zonder dat er meteen sprake is van de consequentie van een zwangerschap. Wanneer we vanuit deze context naar de Bijbel gaan, kunnen we constateren dat er toen sprake was van een totaal andere situatie. In de tijd van de Bijbel waren vrouwen afhankelijk van hun man, zowel in sociaal als in economisch opzicht. Een vrouw alleen, laat staan met kinderen, had het toen heel zwaar. Daarom is het voorstelbaar dat God in die omstandigheden heeft bepaald dat er eerst sprake moet zijn van een huwelijk, alvorens er geslachtsgemeenschap mocht plaatsvinden. In onze tijd is deze bepaling echter niet meer nodig. Zelfs monogaam zijn is geen must. Seksueel overdraagbare ziekten zijn in onze tijd goed te bestrijden en te voorkomen. Dus ook in dat opzicht is de bepaling van het huwelijk achterhaald. Dit voorbeeld laat zien hoe de nieuwe hermeneutiek in de praktijk werkt. Alle nadruk komt te liggen op de context. Aan de ene kant de context van de tekst en aan de andere kant de huidige context. Beide contexten worden uitvergroet en vervolgens tegen elkaar uitgespeeld. Wat de tekst daadwerkelijk zegt in het licht van het geheel van de Bijbel (Gods plan met het huwelijk), verdwijnt naar de achtergrond en kan niet meer als norm fungeren. Op deze manier is het mogelijk om de tekst passend te maken aan de tijd van vandaag.

Vooruitgangsgeloof

Hoe komt het nu dat de nieuwe hermeneutiek in onze dagen zo om zich heen grijpt? Er zijn verschillende ontwikkelingen in onze tijd die hieraan meewerken. Het heeft allereerst te maken met het feit dat er tegenwoordig, onder invloed van de wetenschap en in het bijzonder de evolutietheorie, sprake is

van een sterk vooruitgangsgeloof. De gedachte is kort en simpel: we komen altijd verder.⁵ Wat gebeurt er nu wanneer je deze gedachte verbindt met de nadruk op de context? Nu, het betekent dat ónze context niet zomaar een

context is, maar een betere context dan die daarvoor. Immers, we zijn altijd verder, we weten meer, we heb-

ben ons dóór ontwikkeld. Oftewel, het betekent een enorme positieve duiding van onze context.

En onder christenen krijgt deze positieve duiding nog eens een extra dimensie, wanneer dit verbonden wordt met de gedachte van het koninkrijk van God dat zich in deze wereld baan breekt. God is bezig om zijn koninkrijk hier en nu op aarde te vestigen.⁶ Dat betekent dat bepaalde ontwikkelingen (ook maatschappelijk) in onze dagen gezien worden als een teken van de genezende werking van dat koninkrijk. Er zijn echter meerdere bijbelteksten die aangeven dat deze opvatting niet juist kan zijn. In de eerste plaats wat Paulus zegt in Filippenzen 3, waar hij erop wijst dat ons burgerschap in de hemel is, waaruit wij Christus verwachten. Niet voor niets bidden wij, met het Onze Vader, nog steeds om de komst van het koninkrijk, vanuit de hemel hier op aarde. En in de tweede plaats is wat de Prediker zegt in Prediker 8:17 inzicht gevend, namelijk dat het werk van God dat onder de zon plaatsvindt, niet door de mens te ontdekken is. Ten slotte zegt Paulus in Romeinen 8, dat de schepping zucht en ten prooi is aan de zinloosheid. Wij hopen op wat nog niet zichtbaar is (Rom. 8:25). Hier is meer over te zeggen, maar waar het mij nu om gaat, is dat bovengenoemde opvatting over het koninkrijk met zich mee brengt dat de duiding van onze huidige context nóg positiever wordt. Naast het feit dat er sprake is van een evolutionaire ontwikkeling (voortgang) is er ook sprake van goddelijke ontwikkeling (baanbrekend koninkrijk) in onze tijd.

Een must

Wat betekent dit alles nu voor het lezen van de Bijbel? Hierdoor wordt de beweging van het nu naar de tekst niet

*We hebben ons
dóór ontwikkeld*

alleen als *vanzelfsprekend* beschouwd (zoals hierboven omschreven: we kunnen niet anders dan vanuit het nu naar de tekst gaan); het is zelfs *een must*. Immers, wij leven nu in een context die in meerdere opzichten verder is. Maar waarom is dit zo erg? Waarom breng ik dit alles in deze Kroniek onder de aandacht?

Heilsbepalend?

Het is niet minder dan een regelrechte aanval op het geopenbaarde Woord van God. Immers, we hebben met de Bijbel niet zomaar te maken met een tekst, maar met een heilige tekst: het is het op schrift gestelde Woord van God! In de Bijbel zelf worden we gewaar-schuld om niets toe te voegen of af te doen aan dit woord. In de discussie over 'M/V en ambt' of 'homoseksualiteit' hoor je vaak dat het in dezen zou gaan om een 'mindere zaak'. Het zou niet heilsbepalend zijn. Immers, heilsbepalend is het werk van onze Here Jezus Christus. Maar het punt is: wie zich inlaat met de nieuwe hermeneutiek, zet juist dit heilsbepalende werk op de tocht. Wie zich laat binnentrekken in het interpretatiekader van deze hermeneutiek met zijn nadruk op context, loopt in een fuik.

Als voorbeeld wijs ik op Charles Taylor, die ook onder ons veel invloed heeft.⁷ Hij beweert namelijk in zijn dikke boek over secularisatie dat we ons moeten realiseren dat onze voorouders deel uitmaakten van een religieuze cultuur die niet meer de onze is.⁸

Wat betekent dit volgens Taylor? Dat we moeten bedenken dat in de tijd van de Bijbel 'de hel' en 'het strafrechtelijke model van verlossing' (dat is: dat er betaald moet worden via lijden en sterven) vanzelfsprekend was. In onze moderne tijd is dat niet meer zo. Oftewel, datgene wat in de belijdenis staat over dat 'Christus door zijn lijden als het enige zoenoffer ons lichaam en onze ziel van het eeuwig oordeel heeft verlost' (HC, zd. 15), is een opvatting uit een context die niet meer de onze is. Dat betekent dat in onze context het lijden en sterven van Christus moet

worden 'doorvertaald'. De kruisdood is niet een betaling voor onze zonden, dat is een verouderd inzicht. We moeten de kruisdood zien als het begin van de revolutie.⁹

Dit voorbeeld vraagt verdere bespreking, maar het laat wel zien dat de nieuwe hermeneutiek in de praktijk niet minder dan een aanval betekent op het verlossingswerk van Christus. Onze cultuur wordt bepalend voor ons zicht op het kruis en niet datgene wat de apostelen ons daarover hebben geleerd. Kortom, de nieuwe hermeneutiek heeft niet alleen consequenties in kwesties van het leven (in kerk en maatschappij), maar ook in kwesties van de leer.

Niet context, maar tekst

De nieuwe hermeneutiek is verre van onschuldig. Het is een virus dat doorvreet en alles aantast. Ik kan niet anders dan hier met klem op wijzen. Er is sprake van een omkering die je steeds verder van huis brengt. Zoals er in de Puttense moordzaak sprake was van een grote gerechtelijke dwaling, zo is voor mij de nieuwe hermeneutiek ook een grote dwaling. Zij brengt je bij Gods Woord vandaan, met als gevolg dat de Waarheid je niet meer kan bereiken. Als de Bijbel het Woord van God is, zoals we als kerken belijden in NGB artikel 3-7, dan betekent dit dat we ons niet kunnen inlaten met de nieuwe hermeneutiek en haar nadruk op de context. Het sleutelwoord is namelijk helemaal niet 'context', maar het sleutelwoord voor ons is 'tekst'. Zoals de apostel Paulus al zegt: 'Elke schrifttekst is door God geïnspireerd en kan gebruikt worden om onderricht te geven, om dwalingen en fouten te weerleggen, en om op te voeden tot een deugdzzaam leven' (2 Tim. 3:16, NBV). De oproep van de apostel Petrus geldt ook voor ons en onze tijd: 'wij hebben het profetische woord, dat vast en zeker is, en u doet er goed aan daarop acht te slaan als op een lamp die schijnt in een duistere plaats, totdat de dag aanbreekt en de morgenster opgaat in uw hart' (2 Petr. 1:19, HSV).

Noten:

- 1 J.A. Blaauw, *De Puttense moordzaak. De volledige geschiedenis van Nederlands grootste gerechtelijke dwaling*, Baarn, 2009. De eerste druk verscheen in 2000, in 2002 werden de mannen uit Putten vrijgesproken. In 2009 werd Ronald P. veroordeeld tot 15 jaar gevangenisstraf.
- 2 J.A. Blaauw, *De Puttense moordzaak*, p. 311.
- 3 Deze theorie is bekend geworden onder de naam 'sleeptheorie'.
- 4 Zie met name: 'Oude of nieuwe hermeneutiek' (*Nader Bekeken*, dec. 2017) en eerder: 'Een nieuwe manier van bijbellezen' (*Nader Bekeken*, nov. 2013) en: 'De nieuwe manier van bijbellezen toegepast op homoseksualiteit' (*Nader Bekeken*, okt. 2015).
- 5 In onze dagen is iemand als Yuval Noah Harari van dit optimisme en vooruitgangsgeloof een belangrijke woordvoerder. Zijn boeken *Homo sapiens* en *Homo Deus* zijn beide wereldwijde bestsellers geworden.
- 6 Als woordvoerder van deze gedachte geldt in onze tijd: Tom Wright. Zie o.a. zijn boek: *Verrast door hoop*, Franeker, 2010 (vertaling van: *Surprised by Hope*). En meest recent: *Goede Vrijdag* (zie nt. 9).
- 7 In zijn bespreking van de bundel *Open voor God. Charles Taylor en christen-zijn in een seculiere tijd* (Barneveld, 2014) wijst Arnold Huijgen erop dat voor 'sommige auteurs Taylor wel erg *his master's voice* is' (zie: *Nader Bekeken*, sept. 2016, p. 253).
- 8 Charles Taylor, *Een seculiere tijd*, Rotterdam, 2010 (2^e druk; vertaling van: *A Secular Age*). Zie met name p. 851 en 854.
- 9 Deze gedachte is te vinden in het boek van Tom Wright: *Goede Vrijdag. De dag dat de revolutie begon*, Franeker, 2018 (vertaling van: *The Day the Revolution Began – Reconsidering the Meaning of Jesus's Crucifixion*).